

BÉRCZI IMRE

Az iparjogvédelmi tevékenységgel kapcsolatos oltalmi kérdések

Hazánk európai integrációjának és a gazdaság felemelkedésének egyik fontos feltétele a kutatási-fejlesztési infrastruktúra megújítása, a műszaki-technológiai ismeretek gyarapítása. Ennek érdekében meghatározó az alapvető gazdasági szerkezet kiépítése, melynek egyik fontos tényezője a korszerű iparjogvédelmi rendszer kialakítása és működtetése.

„Magyarország gazdasága olyan piac gazdaság, amelyben a köztulajdon és a magántulajdon egyenjogú és egyenlő védelemben részesül”, majd tovább: „elismeri és támogatja a vállalkozás jogát és a gazdasági verseny szabadságát”.¹

Ennek megfelelően feltétlenül szükséges a műszaki szellemi alkotások jogvédelmének további korszerűsítése, a nemzetközi jogi kötelezettségek teljesítése, az európai jogharmonizációs feladatok végrehajtása.

A technológiai fejlesztést, az alkotó tevékenységet nagymértékben elősegíti a jó jogi háttér, amely biztosítja a kutatási és fejlesztési ráfordítások megtérülését és a gazdaság növekedését.

A szellemi tulajdon – amelynek számos formája alakult ki –, a mai viszonyok között a tulajdonformák közül talán a legfontosabbá és egyértelművé vált; a társadalom, az emberiség előrehaladását ez segítette elő. A szellemi tulajdon gyűjtőfogalom, ezen belül külön kategóriát képviselnek az iparjogvédelmi intézmények: elsősorban a szabadalom, a know-how, a használati minta, formatervezési minta. Az árujelzők és a földrajzi jelzések oltalma is kizárólagosságot biztosít meghatározott időre és területre, időleges piaci monopóliumot, ezáltal többletbevételt, nagyobb hasznot jelent az érintettek számára.

A magyar iparjogvédelem intézményes alapvetése 1895-ben kezdődött a tálmányi szabadalomról szóló 1895. évi 37. tc. szentesítésével.

A társadalom számára mindig nagy jelentőséggel bírt a feltalálói tevékenység, amely alapvetően befolyásolta a z egész gazdasági életet. A műszaki fejlődés eredményei révén vált egyre korszerűbbé az ipar, a kereskedelem, s ezzel párhuzamosan nőtt a jelentősége az iparjogvédelemnek; az e körbe tartozó intézmények meghatározó jelentőségűek az áru értéke, használati értéke, értéke-

---

¹ A Magyar Köztársaság Alkotmánya 9. § (1) bek.

síthetősége, versenyképessége szempontjából. Az iparjogvédelem a megalkotott műszaki gondolat, ismeret tapasztalati vonatkozásait védi az engedély nélküli hasznosítás, a bitorlás ellen; ezt a monopolhelyzetet biztosítja a jog.

Az iparjogvédelem összetett műszaki, gazdasági jogi és dokumentációs információs tevékenység, ami alapvetően befolyásolja a gazdálkodó szervezetek műszaki fejlesztésének eredményességét, fontos eszköze a gazdasági hatékonyság növelésének, az előnyös értékesítés megszervezésének. Ennek a célkitűzésnek sikeres megvalósításához a gazdasági hatékonyság növelése során különös fontossággal bírnak a hasznosítható műszaki szellemi alkotások, ezek közül elsősorban a találmányok, de ide sorolhatók az e témába tartozó más alkotó kezdeményezések is.

A műszaki szellemi eredmények fontos tényezők a termelési és termékszerkezet korszerűsítésében, a jobb minőségű, versenyképesebb áruk előállításában, az export növelésében.

A tudományos műszaki eredmények mielőbbi hasznosításának, az innovációs folyamat meggyorsításának napjainkban döntő szerepe van a nemzetközi versenyben.

Az innovációs tevékenység kibontakoztatásának az a gazdasági környezet kedvez, amely érvényre juttatja a piac értékítéletét, érdekeltségi feltételei kedvező hatást gyakorolnak a műszaki-szellemi alkotókra, ez pedig speciális szabályozó rendszerek kialakítását igényli.

A magyar szabadalmi rendszer alapvetően piacgazdaságra orientált és folyamatosan figyelemmel kíséri, s alkalmazkodik a nemzetközi követelményekhez. A jogrendszer nem csak az egyes műszaki-szellemi alkotók, a vállalkozók és gazdálkodó szervezetek számára jelent biztonságot, hanem hozzájárul a magyar gazdaság iránt jelentkező érdeklődés fennmaradásához. Ezt a megállapítást alátámasztja az a tény is, hogy jelentős a külföldi szabadalmi és más kijelentések száma.

A nemzetközi életben végbement jelentős változások megteremtették annak lehetőségét, hogy a magyar gazdaság fokozottabban kapcsolódjék a világ gazdasághoz. Ennek megvalósításához szükséges a vállalkozási tevékenység élénkítése, a külföldi tőke bevonása, a kutatási és technológiai együttműködés. A piacgazdaság megteremtése ezért együtt jár a szellemi javak, valamint ezek jogtalan elsajátításokkal szemben védelmet biztosító jogintézmények felértékelődésével.

Jelentőségére figyelemmel az érdekeltségi rendszer egészének megújítását igénylik az erre vonatkozó szabályok, az erkölcsi-társadalmi megbecsülés mellett szélesebb körű lehetőséget kell biztosítani a magasabb szintű műszaki alkotó munka elismerésére. A műszaki alkotásokkal kapcsolatos társadalmi viszonyokat vizsgálva megállapítható, hogy minden szellemi alkotásnak két oldala van. Az egyik: minden szellemi alkotások közvetlenül valakinek, vagy valakiknek a tevékenysége eredményeképpen jön létre, de ebben az egyéni tevékenységben végső soron benne van az egész társadalom tevékenysége, amely hatást

gyakorolt rá. Jelentős a társadalmi múlt is, amely az idők folyamán tovább fejlesztette az adott területhez tartozó problémákat.²

A szellemi alkotásnak az egyéni és társadalmi oldala szoros kapcsolatban van egymással, ezért az ezzel összefüggő jogviszonyokat úgy kell szabályozni, hogy mindkét oldal érdekei a jogalkotásban, jogalkalmazásban is kifejezésre jussanak. A társadalom érdeke a műszaki alkotó gondolatok valóra váltásának elősegítése, az egyéni alkotótevékenység ösztönzése minden lehetséges eszközzel.

Az ösztönzéssel azonban nem csak az új megoldások, eljárások alkotására képes egyéneket kell segíteni, hanem azokat az intézményeket, melyeknek jelentős szerepük van az alkotó gondolatok létrejöttében, és kedvezően befolyásolják azoknak megvalósítását.

Az alkotók és a tevékenységet elősegítő kollektívák irányában az ösztönzésnek kétféle formája ismeretes: anyagi és erkölcsi. Ezért az anyagi elismerés során olyan díjazási rendszer kialakítása szükséges, amely érdekeltté teszi, mind az egyént, mind pedig a kollektívákat a teljesítmény arányában, figyelembe véve a munkahely által nyújtott támogatást is. A kiemelt teljesítmények magas szintű erkölcsi elismerése, különböző kitüntetések, díjak adományozása e területen legalább olyan jelentőségű, mint az anyagi.

Az iparjogvédelemre vonatkozó jogi szabályozásra jellemző volt a nemzetközi jogfejlődés követése, a nemzetközi egyezmények figyelembevétele. A Szellemi Tulajdon Világszervezetébe történt belépés, majd e szervezet irányítása alatt létrejött egyezményekhez való csatlakozás bizonyítja, hogy hazánk régóta aktív részese a nemzetközi iparjogvédelmi együttműködésnek. Magyarország több olyan nemzetközi szerződés részese, amelyek jogharmonizációt követelnek meg ezen a területen is.

Magyarországnak az Európai Közösséggel kötött Társulási Megállapodása nyilvánvalóvá tette, hogy a magyar jogrendszert összhangba kell hozni a közösségi joggal. Az iparjogvédelmi szabályozás a Közösség tagállamaiban is nemzeti alapon, a territorialitás elvére épülve fejlődött ki. Az európai szabadalmak engedélyezéséről szóló 1973. évi Müncheni Egyezmény a nemzeti szabadalmak egységes, központosított, európai engedélyezésének rendszerét hozta létre.

A jogharmonizációs kötelezettségekre figyelemmel szükségessé vált a szellemi tulajdon védelmére vonatkozó szabályozás átfogó felülvizsgálata. Ennek megfelelően, az új jogszabályt megelőzően a magyar jog bizonyos termékekre kizárta a termékszabadalom lehetőségét, s csak eljárási szabadalmat engedélyezett; jóllehet társadalmi igény volt e rendelkezések megváltoztatására.

A gyógyszerekre, a vegyi úton előállított termékekre és az élelmiszerekre vonatkozó találmányok szabadalmi oltalmára e jogterület kialakulásától kezdve az egyes országok speciális rendelkezéseket alkottak. A hazai szabályozás szerint a vegyi úton előállított termékek, gyógyszerek és élelmiszerek nem szabadalmazhatók; viszont oltalmat élvezhetett az előállítási eljárás és ez kiterjedt az

---

² VILÁGHY MIKLÓS: *Gazdasági és polgári jog*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 1978, 88. p.

eljárással közvetlenül előállított termékekre is. Ezt a jogi megoldást nevezzük közvetett termékoltalomnak, mivel a termék csak a szabadalmazott eljáráson keresztül, ahhoz kötődően részesül oltalomban. Az ezáltal nyert kizárólagos jog is csupán azokkal szemben érvényesíthető, akik a szabadalmazott eljárással gyártják a terméket. Számos ország már régen biztosította a vegyi termékek oltalmát, s ilyen megoldásra utaló vélemények a magyar elméletben és gyakorlatban is hangot kaptak.

Ezért a fejlődéshez, a nemzetközi szint eléréséhez szükségessé vált a közvetlen termékszabadalom bevezetése, amely az igazi piacgazdaság megteremtésének egyik előfeltétel. A külföldi tapasztalatok azt mutatják, hogy ennek alkalmazása nem tette tönkre a hazai gyógyszer s vegyipart, hanem növelte vonzóerejét a külföldi vállalatok számára, emelkedett a hosszú technológiák alkalmazása e jelentős szakterületen.

A műszaki alkotások jogterületéhez tartozó jogintézmény a Know-how is, amelynek jogszabályban történő definiálását az 1977. évi IV. tv. fogalmazta meg először.

„A törvény védi azokat a szellemi alkotásokat, amelyekről külön jogszabályok nem rendelkeznek, de amelyek társadalmilag széles körben felhasználhatók és közkinccsé nem váltak. A személyeket védelem illeti meg a vagyoni értékű gazdasági, műszaki és szervezési ismereteik és tapasztalataik tekintetében is”.³

A know-how-nak a műszaki gazdasági gyakorlatban és a nemzetközi forgalomban kialakult jellemző kritériumai tehát a következők:

- gyakorlatban felhasználható ismeret és tapasztalat,
- korlátozottan hozzáférhető,
- más részére átadható.

A know-how alapvető vonása, hogy ismeret, amely megjelenhet maradandóan rögzített formában, így pl. gyártási leírás, rajz, anyagösszetételi leírás, mérés-eredmény, kutatási jelentés.

A maradandóan nem rögzített know-how-ra példa: üzemi látogatás során szerzett tapasztalat, tapasztalatcsere, betanítás révén szerzett tudás, ismeret.

A know-how szerepe és működési köre világszerte jelentős növekedést mutatott az utóbbi évtizedek gazdasági tevékenységében. A know-how alapvetően áruként szereplő ismeret, az üzleti titokvédelem tárgya, amelyek oltalmát a munkajogi szabályok; a know-how megállapodás kapcsán a szerződő felek, míg a versenytársakkal szemben pedig a tisztességtelen piaci magatartást tiltó szabályok biztosítják.

Amikor a know-how lényegét a hagyományos iparjogvédelmi formákhoz, ezek közül is elsősorban a szabadalomhoz való viszonyát vizsgáljuk. Mindenek előtt azt kell hangsúlyozni, hogy az újonnan felismert műszaki, tudományos és

³ Ptk. 86 § (9) és (4) bek.

szervezési ismeret átlagos élettartama, gyakorlati hasznosíthatósága jelen időszakban már általában csak néhány évre tehető.

A know-how relatíve kizárólagos hasznosítási jog, védelmet nyújt az alkotónak a jogtalan elsajátítás ellen, külön hatósági eljárás, nyilvántartásba vétel nélkül. Ezzel összefüggésben egyes országokban felvetődött a know-how regisztrációs rendszerének a kialakítása.

A szabadalmi rendszer alapvető célja a találmány nyilvánosságra hozatalának előmozdítása, a társadalom informálására, amely egyben megfelelő védelmet biztosít a feltaláló számára kizárólagos jogainak védelmére is. A nyilvánosságra hozás nélküli regisztrálás speciális védelmet biztosít a lajstromba vett műszaki, vagy e tárgyban hasonló szellemi termékre.

A know-how-nak a magyar jogban tehát van jogi oltalma, ez azonban kétségtelenül nem olyan erős és hatékony, mint a szabadalom révén nyerhető védelem. A fentiek alapján megállapítható, hogy a know-how iparjogvédelmi intézmény, az adott műszaki (s egyéb) alkotások sajátos jogi formáját jelenti.⁴

A szabadalmazható találmány kritériumának nem megfelelő, de a gazdasági egység újdonsági szintjét meghaladó elgondolások műszaki megoldások védelmére – kedvező nemzetközi tapasztalatok alapján – hazánkban is kihirdetést nyert 1991-ben a használati mintaoltalomra vonatkozó törvény; a jogirodalomban, „kis szabadalom”-nak minősített műszaki megoldás.

A törvény értelmében mintaoltalomban részesülhet valamely tárgy kialakítására, szerkezetére, vagy részeinek elrendezésére vonatkozó megoldás, ha új, ha feltalálói lépésen alapul és iparilag alkalmazható.⁵

A megfogalmazásból következik, hogy a szabadalmazható találmány kritériumaihoz képest szűkebb az oltalmi kör, a vegyipari jellegű műszaki alkotások nem tartoznak az oltalmi körbe.

A használati minta esetén tehát nem világviszonylatban fennálló újdonság a követelmény, hanem csak a hazai viszonylatban kell újnak lennie.

Nem részesülhet mintaoltalomban különösen a termék esztétikai kialakítása, állat- és növényfajta. A törvény fogalmilag leszűkíti az oltalomképes megoldások körét: sem termelési eljárások, sem a tárgyaknak nem minősülő termékek (pl. porok és folyadékok) nem védhetők használati mintaoltalommal. Előnye, hogy az engedélyezési eljárás lényegesen gyorsabb és egyszerűbb, mint szabadalom esetén, a „kistalálmány” gyorsan forgalomba hozható, ezért kedvező a vállalatok számára. Előnye továbbá, hogy a bejelentő, ha találmányi bejelentést tesz, de az eljárás során, illetve azt követően bebizonyosodik, hogy a találmány nem felel meg a szabadalmazhatósági feltételeknek, vagy pedig a bejelentő az ipari mintaoltalmi bejelentésben nem a termék esztétikai kialakítására igényel oltalmat. Ezekben az esetekben továbbra is lehetőség van a használati mintaoltalom megszerzésére; a törvény alapján ugyanis lehetséges a szabadalmi beje-

---

⁴ LONTAI ENDRE: *Jogegységesítés a nemzetközi iparjogvédelem területén*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1988, 156. p.

⁵ 1991. évi XXXVIII. tv. 1. §.

lentés használati mintaoltalmi bejelentéssé átalakítása, a származtatás. Az elkészült termék alapján az egyes műszaki megoldások megismerhetők, utánoszahatók, így titokban tartásra nincsen lehetőség. Ezeknél a megoldásoknál a speciális jogi védelem, a használati mintaoltalom megszerzése fokozottan indokolt.

Használati minta esetén a védett gondolat csak akkor részesül védelemben, ha a műszaki elgondolás mintadarab formában realizálódik; általában csak, mint munkatermék részesül oltalomban. A mintaoltalom bevezetése különösen hasznos lehetőséget biztosít konstruktőrök, technológusok, ipari vezetők számára, elősegíti minden ipari szellemi termék megvalósítását, amelyek hasznosak, de a szabadalmazható találmány színvonalát nem érik el.

A formatervezési mintaoltalom valamely termék külső kialakításának, megjelenésének jogi védelmét jelenti. A mintaoltalom sajátos: a szerzői jog és az iparjogvédelem határán elhelyezkedő jogintézmény. Formatervezési mintaként új és egyéni jellegű minta, tehát a termék sajátos külső alakítása oltalmazható. Amíg tehát a használati minta esetén lényegében a műszaki jelleg a domináns, e mintával szemben a dolog sajátos külső formája, esztétikai megjelenése a meghatározó, az oltalom szempontjából a műszaki jelleg csak másodlagos jelentőségű.

Az áruk, termékek külső tetszetős megjelenése, divatos formája fokozza a versenyképességet, a fogyasztók számára ugyanis a termékek esztétikus formája az áruk használhatósága, funkcionális megközelítése mellett egyaránt fontos lehet. Lényeges, hogy a termékek külső kialakítása a gyakorlatban akkor részesül mintaoltalomban, ha formatervezői (design) tevékenység eredményeként jött létre.

A technikai fejlődés olyan problémákat vet fel, amelyekre az ismert jogintézmények nem tartalmaznak megoldást, így új iparjogvédelmi kategóriák születnek. A számítástechnika gyors ütemű fejlődése és elterjedése megkövetelte, hogy a mikroelektronikai félvezető termékek alkotó jellegű tevékenységet igénylő elrendezése, topográfiája megfelelő oltalomban részesüljön (az ismert elnevezéssel: chipek).

A mikroelektronikai félvezető termékek topográfiájának oltalmáról szóló törvény speciális védelemben részesíti a félvezető termékek térbeli elhelyezése során kialakult új megoldásokat.⁶

Így oltalomban részesülhet a mikroelektronikai félvezető termék elemeinek, amelyek közül legalább egy aktív elem, és összeköttetéseinek, vagy azok egy részének bármely formában kifejezett térbeli elrendezése, vagy egy gyártásra szánt félvezető termékhez készített elem térbeli elhelyezése.

A kutató-fejlesztő tevékenység kapcsán általában az ipari termékekről van szó, jóllehet igen jelentősek azok az eredmények, amelyek a mezőgazdaság területén jelennek meg. A mezőgazdasági termelési technológiák fejlesztése során számos-nemzetközileg is értékelt – olyan produktumok jelennek meg, amelyeknek továbbfejlesztése, értékesítése a gazdaság szempontjából igen jelen-

⁶ 1991. évi XXXIX. tv. a mikroelektronikai félvezető termékek topográfiájának oltalmáról.

tős. Ilyen például a növényvédőszer – maradványok ellenőrzése, káros hatásának csökkentése, a mezőgazdasági technológiák melléktermékeinek és hulladékanyagainak hasznosítása a növényi magvak nemesítésének szélesebb körű elterjesztése, jobb értékesítési lehetőségek kihasználása. A jogvédelem szerepe a mezőgazdaság fokozott iparszerű művelésével jelentősen megnőtt. A mezőgazdaság új megoldásai, az ehhez kapcsolódó feldolgozás, értékesítés, termelési módszerek, eljárások, termékek védelme komplex feladatot jelent.

Az innovációs tevékenység kibontakoztatásának az a gazdasági környezet kedvez, amely érvényre juttatja a piac értékítéletét, érdekeltségi feltételeit, kedvező hatást gyakorolnak a műszaki – szellemi alkotókra, ez pedig speciális szabályozó módszerek kialakítását igényli.

Az innováción alapuló, nyereségesnek ígérkező új termék gyártását, értékes megoldását kell pénzügyi szabályozókkal elősegíteni.

A tudományos-műszaki eredmények mielőbbi gyakorlati hasznosításának, az innovációs folyamat meggyorsításának döntő szerepe van a nemzetközi versenyben. A kutatóhelyek és termelő üzemek kapcsolatának szervezettsége érdekében indokolt volna ún. innovációs parkok létesítése, mivel előnyös lehet, hogy az új találmányok technológiák fejlesztését összekapcsolják a magas színvonalú szellemi háttérrel, egyetemekkel, kutatóintézetekkel.

IMRE BÉRCZI

SOME QUESTIONS ABOUT INDUSTRIAL PROPERTY PROTECTION

(Summary)

Intellectual property is probably one of the most important forms of property nowadays. Obviously it has significant effect on the development for both the society and humanity.

Intellectual property is a collective term and within this term the protection of different forms such as patent, know-how, models and designs all represent different categories.

In our country the legal regulations of industrial property protection always followed the international trend and development. However, technical development and productions naturally create new situations or problems and because of this further new categories born in the field of intellectual property protection.

It is necessary to revise and reconsider the legal regulations in Hungary on the basis of the European standards. The study analyses and mainly deals with these questions.